

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

На правах рукопису

ОЗИМЧУК Олег Борисович

Антифашистська боротьба ОУН УПА в роки Другої світової війни (період 1941-1944рр.) на матеріалах Волині.

Спеціальність 07.00.01 --

Історія громадських рухів і політичних партій

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ - 1995

АВ 32.852

Дисертація є рукопис

Робота виконана на кафедрі соціології і політології Рівненського державного педагогічного інституту

ЛНБ України ім.В.Стефаніка



00755425 (S)

Науковий керівник - доктор історичних наук,
професор **О.С. Масний**

Офіційні опоненти - доктор історичних наук,
професор **В.І. Кучер**
кандидат історичних наук,
доцент **В.П. Дрожжин**

Провідна організація - Київський політехнічний університет.

Захист відбудеться "**6**" **вересня** 1995 р.
о _____ на засіданні Спеціалізованої ради К068, 18.03. у Київському університеті ім.
Тараса Шевченка (252601, Київ - ГСП, вул.Володимирська, 61).

З дисертацією можна ознайомитися у Центральній науковій бібліотеці Київського університету.

Автореферат розіслано "**4**" **серпня** 1995р.

Вчений секретар Спеціалізованої ради,
кандидат історичних наук, доцент

І.В.Іванова

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

Актуальність теми.

Нові суспільно-політичні процеси, які відбуваються в нашій державі, а саме її демократизація, вимагають нового, правдивого підходу до відображення сучасною історичною наукою складних, неоднозначних в їх осмисленні, сторінок історії України. В кінці 80-х - на початку 90-х років намітився значний прогрес у висвітленні проблем історії ХХ століття. Широке суспільне кола України і всього світу з цікавістю звернули увагу на історичне минуле нашого краю. Однак, на жаль, в історії України залишається багато слабодосліджених проблем минулого, так званих "білих плям". Вони виникли через декілька причин: через відсутність інформації, через недостатню розробку науковцями певних періодів та через замовчування і фальсифікації тих чи інших подій в історії України.

Особливе занепокоєння викликає фальсифікація недавнього минулого, до якого слід віднести події Другої світової війни (1939 - 1945 рр.). Одним із найскладніших і малодосліджених питань цього часу є діяльність в роки війни Організації Українських Націоналістів та Української Повстанської Армії. Треба зауважити, питання не ставиться в кількістному плані, важливим є правдиве висвітлення історичних реалій того дуже важкого періоду в житті українського народу.

В радянський час історія Другої світової війни висвітлювалась виходячи із партійно-ідеологічних позицій пануючого тоді комуністичного режиму. Історикам не дозволялось об'єктивно писати про діяльність ОУН, повстанський рух, створення та бойові дії УПА, роль названих організацій в боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками, про їх взаємовідносини з радянськими партизанами, українсько-польські стосунки в роки Другої світової війни.

репресії проти мирного населення і учасників націоналістичного підпілля.

Відсутність спеціальних досліджень з даної тематики негативно відбилась на висвітленні історії України ХХ століття, викладанні цього курсу у вузах, середніх спеціальних навчальних закладах і особливо в школах.

У Другій світовій війні Україні випала роль буфера між двома тоталітарними системами. Опинившись між двома вогнями, вона стала ареною основних бойових дій, понесла на собі основні втрати у цьому велетенському за військовини масштабами суперництві двох тоталітарних систем світу – Німеччини і СРСР. Жодна інша країна Європи не зазнала подібного руйнування міст, промисловості, великих людських жертв. В боротьбу з німецькими загарбниками включились сотні тисяч українців. І однією із яскравих, героїчних сторінок антифашистського руху, опору в Україні була діяльність ОУН і УПА.

У висвітленні антифашистської боротьби ОУН-УПА важливо критично осмислити напрямки діяльності українських націоналістів, мету і цілі, які вони ставили перед собою та засоби і методи, з допомогою вони вирішували свої головні завдання. Критичний підхід особливо важливий в плані правдивого історичного висвітлення теми, яка довгий час перебувала під забороною. В особливості тема є актуальною в 1995 році, коли широкі суспільні кола світу святкують 50-річчя перемоги над німецьким фашизмом.

Об'єктом дослідження є антифашистська боротьба ОУН-УПА впродовж Другої світової війни в період німецької окупації українських земель, на матеріалах історичної Волині (Житомирська, Рівненська, Волинська області та північ Тернопільської і Хмельницької областей).

Стан наукової розробки проблеми. Проблема антифашистської діяльності ОУН-УПА в роки Другої світової війни привертає увагу сучасних науковців. Однак протягом тривалого часу її суть не була предметом ґрунтов-

них досліджень у радянській історичній літературі. Навпаки, спостерігалось прагнення офіційної науки СРСР забути або спотворити реалії того складного і суперечливого часу. Історія антифашистського руху на Україні інтерпретувалась досить спрощено і однобоко, підкреслюючи особливу роль комуністичного підпілля та заперечуючи значення інших політичних партій та організацій. Існувала розривна відмінність у підходах до висвітлення суті антифашистської боротьби ОУН-УПА в раки Другої світової війни між радянською і західною історіографією. Висвітлюючи комплекс питань пов'язаних з даною проблемою, зарубіжні історики (в основному представники української діаспори) порушували ті аспекти, про які радянські історики уникали говорити.

Поробудовчі процеси другої половини 80-х років зумовили позитивний відступ від стереотипів формування нових концепцій у визначенні ролі ОУН-УПА в антифашистській боротьбі, визначення її суті і хронологічних рамок.

Використання різноманітних історіографічних джерел дозволяє співставити погляди вітчизняних істориків з аналізом у підходах до проблеми дослідження зі сторони науковців української діаспори. Додільно охарактеризувати деякі праці, видані українською діаспорою, тим більше, що саме вони стали найпершим джерелом інформації про антифашистську діяльність ОУН-УПА для широких с-спільних кіл України.

Праця Анатолія Бедрія "Українська держава відновлена Актом 30 червня 1941 року" видана в Нью-Йорку у 1981 році, детально висвітлює стан взаємовідносин ОУН з німецьким урядом в довоєнний період, в момент окупації фашистами українських земель, і показує причини розриву всіляких контактів з німцями та переходу до підпільної діяльності ОУН Самостійників Державників під керівництвом С.Бандери. Дослідження Володимиром Косином "Україна і Німеччина у Другій світовій війні", "українська Повстанська Армія (короткий історичний огляд)"

є важливим джерелом для науковців у зв'язку із використанням автором великої кількості архівних документів із державних архівів Німеччини, значна частина яких не була відома широкому колу дослідників на Україні. Ці матеріали дозволяють більш глибоко осмислити події, які відбувались на окупованій фашистами Україні. Особливо цінними є донесення в Берлін начальників різноманітних окупаційних служб про ситуацію на українських землях. Документи безапеляційно свідчать про активну боротьбу з німецькими окупантами ОУН і УПА, їх активну роль в антифашистському русі.

Значне місце в розробці проблеми антифашистської боротьби ОУН-УПА в роки Другої світової війни, серед науковців української діаспори, посідають праці Петра Мірчука "Нарис історії ОУН" і "Українська Повстанська Армія", де подається маса цікавого і неординарного матеріалу, базованого на документах і фактах. Особливий інтерес становлять розділи присвячені організаційній структурі ОУН і УПА. Однак основна увага в дослідженні зосереджена на післявоєнному періоді діяльності ОУН-УПА.

Праця Стелана Галамая, яка була надрукована в 1991 році в Канаді та Сполучених Штатах Америки під назвою "Боротьба за звільнення України. 1929-1989." містить в собі цікаві думки з приводу взаємовідносин різних українських партій та організацій в час німецької окупації України. В широко відомій праці Тараса Гунчака "Україна. Перша половина ХХ століття" поряд із іншими значними подіями в житті українського суспільства акцентує увагу на значенні цього незаперечного факту, що ОУН-УПА відіграли одну з головних ролей в антифашистській боротьбі на Україні. З державотворчої позиції значення діяльності українських націоналістів в роки війни розглядає в своїх працях "Вогні Самостійної України", "Державницька слава України", "Державницька слава УПА: Родовід української повстанської Армії" виданих відповідно в Монреалі, Лондоні та Києві в 1978,

1964 і в 1992 роках.

дуже важливим джерелом в справі дослідження антифашистського руху на Україні є спогади активних діячів українського повстанського руху. Серед них можна виділити працю Николи Лебеда "Українська Повстанська Армія" та збірник присвячений пам'яті Максима Скорупського "Туди де бій за волю". Автори в деталях описують життя, побут та боротьбу українських повстанців. І якщо Микола Лебедь двоєроіантизує діяльність ОУН-УПА, то Максим Скорупський та інші автори збірки "Туди де бій за волю", які перебували в низових ланках ОУН і УПА, більш схильні до критичного осмислення подій того складного часу. В особливості вони негативно відгукуються про діяльність Служби Безпеки ОУН в результаті діяльності якої загинуло багато в нічому неповинних бійців УПА і підпільників із ОУН. Крім того з великою повагою згадуються представники різних національностей, які пліч-о-пліч з українцями боролись в лавах УПА за свободу і незалежність України.

Випуск багатотомного "Літопису Української Повстанської Армії" заповнив значну нестачу фактичного матеріалу новими документальними даними та свідченнями очевидців. "Літопис УПА" став спробою узагальнити та об'єднати основні матеріали присвячені діяльності УПА в рамках одного видання. Однак тексти подані в "Літописі УПА" багато в чому грішать неточністю, значною суб'єктивністю міркувань, нелогічністю хронологічної подачі матеріалів. Тому це за зністом скоріше за все, нариси з історії діяльності УПА, побудовані на спогадах очевидців. Але значний обсяг інформативного матеріалу, поданий на сторінках "Літопису УПА" робить це видання, беззаперечно, корисним і важливим в справі дослідження проблематики антифашистської боротьби ОУН-УПА.

Із сучасних українських істориків, розробляючих тематику антифа-

шистської боротьби ОУН-УПА, слід виділити працю Михайла Ковалю "ОУН-УПА: між "третьім рейхом" і сталінським тоталітаризмом". В цій роботі присвячено достатньо уваги значенню ОУН-УПА в боротьбі за свободу і незалежність України. Автор робить висновок, що і гітлерівська Німеччина, і сталінський режим мали одинакову мету по відношенні до українських земель, прагнучи експлуатувати промисловий та людський потенціал України. В працях М.Ковалю наголошується на тому, що ОУН-УПА веде активну антифашистську боротьбу в роки німецької окупації України маючи за головну мету досягнення незалежності та державного суверенітету країни.

Наукові дослідження Володимира Сергіячука "ОУН-УПА в роки війни", "Бандерівці в лівій "третього рейху" та книга Анатолія Чайковського "Невідома війна" дають можливість критично розглянути і об'єктивно оцінити значення українського повстанського руху в антифашистському русі опору на Україні.

В дисертації основна увага зосереджена на оцінці архівних джерел та праць, авторами яких є історики. Аналізуються роботи, які вийшли в українських видавництвах та за кордоном, і висвітлюють антифашистську боротьбу ОУН-УПА в роки Другої світової війни. Переважна більшість таких праць зробила значний вплив на розвиток даної тематики і тому заслуговує на увагу.

Джерельна база дисертації опирається на дані державних архівів Рівненської, Волинської областей та центральних державних архівів м.Києва. В плані написання дисертації найбільше залучені архіви Рівненської та Волинської областей тому, що їх матеріали найкраще відповідають специфіці теми кандидатської дисертації. Використання різноманітних історіографічних матеріалів та архівних джерел дозволяє співставити погляди вітчизняних істориків з аналізом у підходах до проблеми дослідження зі сторони науковців української діаспори.

Хронологічні рамки дисертації охоплюють діяльність Організації Українських Націоналістів та Української Повстанської Армії з перших днів фашистської окупації (червень 1941 року) і до моменту звільнення Волині від німецького фашизму радянськими військами (березень 1944 року). Хронологічні рамки дослідження дають можливість простежити:

- процес трансформації відношення ОУН до Німеччини і фашистського режиму;
- діяльність ОУН по організації опору німецько-фашистським загарбникам (осінь 1941 - літо 1942 рр.);
- початок народного опору окупантам та створення перших збройних загонів ОУН на Волині (літо - осінь 1942 р.);
- початок організованої збройної боротьби і перші бої УПА з німецькими окупантами (зима - весна 1943 р.);
- розгортання УПА широкомасштабної партизанської війни (весна - зима 1943 р.);
- переорієнтація ОУН і УПА на боротьбу з радянською владою (зима - весна 1944 рр.).

Хронологічні рамки дослідження дають можливість простежити процес становлення і діяльності ОУН-УПА як антифашистської сили. Показати ті зміни, які відбулися в надрах українського незалежницького руху під час німецької окупації України, з'ясувати рівень організаційної структури ОУН і УПА, детально висвітлити, опираючись на архівні джерела, бойові дії та рейди УПА проти німецько-фашистських загарбників, розкрити національну політику ОУН і УПА, роз'яснити політичну позицію цих організацій. Значення періоду, який розглядається в дисертації, характеризується не стільки хронологічною близькістю до наших днів, скільки повчальними уроками минулого.

Мета дисертації полягає в тому, щоб розкрити всю складність, суперечність і стан антифашистської боротьби ОУН-УПА в роки Другої світової війни на Україні, використовуючи матеріали Волині. При цьому важливо розв'язати такі завдання:

- простежити вплив міжнародних політичних відносин на становлення позицій українських самостійників;
- проаналізувати відображення в історичній літературі проблеми антифашистської боротьби ОУН - УПА в роки Другої світової війни;
- показати основні напрямки діяльності ОУН - УПА в антифашистському русі;
- порівняти наукові підходи і оцінки ролі та значення ОУН - УПА в антифашистській боротьбі зі сторони радянської історіографії, наукових кіл діаспори з сучасними поглядами українських істориків на суть проблеми;
- висловити власні міркування з питань подальшої наукової розробки теми;
- на основі дослідженого матеріалу показати і обґрунтувати значення ОУН - УПА в загальноукраїнському русі опору, в боротьбі з німецькими окупантами.

Практична значимість результатів дисертації полягає в тому, що її матеріали можуть використовуватись для написання лекційних курсів з історії України та широкого використання в краєзнавчій роботі.

Апробація роботи. Основні положення дисертації обговорювались на засіданні кафедр "Соціології і політології" та "Історії України" Рівненського державного педагогічного інституту. Результати дослідження теми викладені автором у виступах на наукових та науково-практичних конференціях, в статтях і публікаціях.

Структура дисертації обумовлена характером, змістом, метою і завданнями дослідження проблеми. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків і списку використаної літератури та архівних джерел, послідовність яких відповідає внутрішній логіці опрацювання теми.

У вступі розкривається доцільність і актуальність дисертації, визначається стан наукової розробки теми, формулюються завдання дослідження проблеми, обґрунтовується її значимість.

У першому розділі - "Напад фашистської Німеччини на СРСР. Антафашистська діяльність ОУН СД" - на основі вивчення архівних документів і праць істориків розкривається становище на українських землях в перші дні німецької окупації. В деталях роз'яснюються причини тимчасової співпраці ОУН з німецьким урядом. Розглядається реакція керівництва ОУН СД на заборону Берлінським Актом відновлення Української Держави та подальші дії українських незалежників спрямовані на посилення свого політичного впливу на Україні.

Після проголошення 30 червня 1941 року у Львові Акту відновлення Української Держави і недвозначно ворожого до нього відношення фашистів, взаємовідносини між ними та ОУН переросли в стан розтирства. Утворення власного уряду, встановлення української адміністрації і навіть спроби формування військових підрозділів не входили в коло інтересів, і в відношенні до України, плани фашистського уряду. Україна потрібна була для нацистів як сировинний придаток і майбутній плацдарм для поширення Великої

Німеччини". Спроби встановити незалежність були зустрінуті вороже, тим більше, що новостворений уряд прагнув самостійно керувати внутрішніми справами держави й заперечував любе втручання із-зовні. Тому вже на початку липня 1941 року фашисти розпочинають масові арешти діячів українського незалежницького руху. 5 липня 1941 року в Кракові гестапо заарештувало лідера ОУН СД Степана Бандеру і в той же день було запропоновано Українському Державному Правлінню та лідерам ОУН відкликати Акт відновлення Української Держави. Після відмови УДП особистим наказом Гімmlера на Україну відправлено спеціальну групу "СС - Айзандгрупен" для "наведення порядку". Зрозумівши, що Німеччина не вбачає в Україні союзника, а бачить її лише як свою майбутню колонію, ОУН СД знову переходить в підпілля і на підпільні форми боротьби. 11 липня 1941 року німці заарештували майже весь склад УДП, а вже 17 липня Гітлер проголосив створення "Рейхскомісаріату України".

Розумівши потребу в майбутньому із зброєю в руках протистояти ворогу провід ОУН СД організував два таємні Крайові Військові Штаби (КВШ). Один з них повинен був спрямовувати збройну боротьбу на Галичині, й розмістився в умовах конспірації у Львові; другий для такої ж цілі але на Волині - в Рівному.

На думку автора, причина переорієнтації українських незалежників, від підтримки Німеччини у її війні з СРСР до відкрито ворожого протистояння полягала в наступному: по-перше, загартницька політика фашистської Німеччини на українських землях зріданувала ореол визволителів над німецьким солдатом у місцевого населення; по-друге, небажання бачити Україну незалежною, по, до речі, ніколи не входило в плани Німеччини, і як результат арешт українського уряду у Львові; по-третє, переважна більшість

українських незалежників не бачила можливості дальнішої активної діяльності в умовах ворожої окупації; по-четверте, відкрита політика геноциду і колоніального грабунку українського народу, брутальне відношення до всього громадянського населення, поставило у відкриту опозицію до німецької окупаційної адміністрації все населення України; по-п'яте, і найголовніше, стало зрозуміло, що ця війна є з'ясуванням стосунків імперіалістичних держав, які зовсім не збирались рахуватись з інтересами народу України. Кожна з цих ворогуючих країн (Німеччина і СРСР) бажала бачити багаті українські землі саме в своєму складі; по-шосте, в наслідок попередніх перерахованих причин переважній більшості українських незалежників стало зрозуміло - в боротьбі за незалежність своєї країни потрібно опиратись на власні сили, використовувати прагнення свого народу до самостійності і незалежності.

Після переходу до підпільної діяльності ОУН СД переходить до тактики пасивного опору, поширюючи свою пропагандистську діяльність на всю Україну, закликаючи в своїх листівках до саботажу місцевим населенням німецьких підприємств й невиконання наказів окупаційної адміністрації. Але і в підпіллі стратегічне завдання ОУН залишилось попереднім - досягнення української Самостійної Соборної Держави, змінилась лише тактика і, тимчасово, методи боротьби. Лідери ОУН СД вважали, що виступити із збройною боротьбою в 1941 році було неможливо і недоцільно через великі втрати в керівних кадрах ОУН внаслідок німецьких репресій і через неготовність широких мас українського населення на даному етапі до збройної боротьби. Таким же напрямком діяльності визначила І-а Конференція ОУН, яка відбулась у вересні 1941 року. Велике значення приділялося накопиченню зброї та амуніції, збереженню

цінних військових кадрів. Провід ОУН СД повів ланів на підготовку збройного опору німецьким окупантам. Політичний прорахунок на початку війни, репресії фашистів проти української культури та політичної еліти колоніальна політика Німеччини по відношенню до України - ці фактори підготували ОУН СД до підготовки активної протидії німецькій агресії. Але такі дії потрібно було ретельно спланувати і підготувати, щоб боротьба з окупантами не перетворилась на стихій і через це не принесла б ще більших жертв для українського народу. З огляду на складну політичну ситуацію в Україні, окупації іноземною державою, погром керівних кадрів ОУН, така політика видавалась вірною. Будь-який військовий наступ вимагає тривалої підготовки.

Німецька розвідка вже в кінці листопада 1943 року повідомляла про достовірні дані, які підтверджують активну діяльність ОУН СД в плані підготовки повстання в Райхскомісаріаті Україна. Особливо немогло окупантів значна підтримка ОУН в осередку української інтелігенції. Не є дивним те, що, в першу чергу, нацисти піддали найбільшому винищенню саме цю верству українського населення - кожен окупант, як свідчить історія, найперше прагне злищити на поневоленій території освічену еліту суспільства, яка може стати фундаментом руху опору. Саме інтелігенція складала основу конспіративної мережі ОУН в містах і селах Волині. Та з часом до лав ОУН залучалися широкі маси населення Волині, невдоволені пригніченням економічного, суспільного і культурного життя.

З початку 1942 року значно зростає пропагандивна активність ОУН СД. На Волині поширюються листівки і брошури, відкриті заклики до боротьби з фашистами. В планах українських націоналістів саме волинським землям відводилась роль основного

плацдарму для антифашистського повстання на Україні. Тим більше, що місцеве населення, перебуваючи в лещатах нещадної експлуатації німецькими окупантами, поступово вдавалось до збройного опору, організовуючи власні, некеровані жодною політичною силою, загони самооборони.

Період з вересня 1941 року (остаточне встановлення німецької окупаційної влади на Волині) до літа 1942 року - можна назвати підготовчим періодом активної збройної боротьби силами ОУН. Провід ОУН СД остаточно сформує своє відношення до фашистів, як до загарбників, залишивши в минулому спробу знайти спільну мову. В українських незалежників та німецьких імперіалістів не могло бути спільних інтересів. Вже самі поняття "незалежність" та "імперіалізм" взаємовиключали одне одного. З 1941 року по літо 1942 року Організація Українських Націоналістів як важлива антифашистська сила, завдяки своїй активній антифашистській і пропагандистській діяльності, вносить важливий вклад в загальноукраїнський рух опору німецьким загарбникам.

У другому розділі - "Створення УПА та її боротьба проти німецької окупації" - автор аналізує діяльність ОУН СД, внаслідок якої на Волині створяться перші бойові загони українських повстанців, які з кінці 1942 року і на протязі 1943 року формують значну антифашистську силу Українську Повстанську Армію.

З квітні 1942 року в умовах підпілля була проведена Друга Конференція Організації Українських Націоналістів Самостійників Державників. Одним із головних питань, поставлених на обговорення, стали терміни підготовки до повстання і час самого повстання. Провід ОУН СД вичікував результатів радянсько-німецької війни. Перемога однієї сторони і виснаження переможця повинні були стати

сигналом до повстання. Але це був стратегічний план, оскільки війна ще продовжувалась. На конференції підкреслились глибокі протиріччя із ОУН А. Мельника. Така відірваність й поглиблення протиріч між двома найбільшими незалежницькими українськими партіями була лише на рідку німецьким окупантам. Небажання лідерів цих партій порозумітися і прийти до хоча б якоїсь згоди, по-перше, значно послабшувало потенційні спроможності українських незалежників, а по-друге, свідчило про одноосіоні лідерсько-вождівські прагнення керівників обох партій, хоча в організаційних постановках конференції наголошувалося про прагнення ОУН СД до створення одного всеукраїнського фронту боротьби за Українську Державність. Детально охарактеризувавши постанови Другої Конференції ОУН СД можна зробити висновок - головною метою у найближчий час для ОУН було посилення пропаганди і через неї підготовка до створення повстанської армії.

Постійні грабощики окупантами волинських сіл привели до створення загонів самооборони. Саме ці загони стали основою для створення ОУН українських повстанських сил. В період весна - осінь 1942 року одним із найголовніших завдань організації стало привернення на своєму боці і використання людського потенціалу самооборонних загонів. Не контролюючи ці загони, ОУН СД могла легко втратити політичну ініціативу, за яку так запекло боролась на протязі багатьох років. Із цих загонів, заповнених військовими спеціалістами із лав ОУН, влітку і на початку осені 1942 року у величезних лісових масивах Волині створюються перші бойові загони ОУН-УНС (Українська Національна Самооборона).

Більшість дослідників сходяться на тому, що великий збройний відділ ОУН СД було створено на Волині в жовтні 1942 року. За

дорученням Головного Проводу його створив і очолив військовий референт Крайового Проводу ОУН на Північно-Західних Землях Сергій Качинський "Остап". Майже в той же час створюється сотня під командуванням сотника Черегіянця "Довбенка-Коробка". Підтвердження цього факту можуть служити німецькі донесення в Берлін, які стверджують велику концентрацію озброєних українських націоналістів в лісах в районі Сари. Ці загони першопочатково носили назву УВН (Українська Визвольна Армія), назва УПА закріпилась за ними лише в середині 1943 року.

Від самого початку УПА вела на три fronti. Перш за все вістря удару повстанців було направлено на боротьбу з німецькими загарбниками, які принесли на українську землю поневолення і геноцид. Тому в цьому напрямку її можна охарактеризувати як національно-визвольну. Другим став фронт боротьби з радянськими партизанами. В цьому напрямку крім визвольних тенденцій і боротьби за незалежність прослідковуються політичні мотиви різних соціально-політичних таборів. В складі радянських партизан була значна кількість українців, тому це була боротьба двох протилежних політико-ідеологічних спрямувань за владу над країною, при активній підтримці однієї з воюючих сторін Москвою, чий інтереси захищали червоні партизани. Третьою стороною, яка протистояла українським повстанцям, стали польські партизани і їх велике збройне формування Армія Крайова (АК), яка відстоювала ілюзорні права Польщі на західноукраїнські землі. Підбиваючи підсумок, можна стверджувати, що всі сили, які протистояли УПА, прагнули або захопити українські землі, або утримати хоча б ціною їх у своїх володіннях. Отже, вони були не чим іншим, як силами загарбників або їх колаборантів. В такій складній ситуації, коли на Україні

зіткнулись сили та інтереси багатьох країн, єдиною справедливою стороною у їх взаємній боротьбі стала УПА, яка ставила собі за завдання захист українського населення і за мету дати українцям право мати свою власну державу на власній історичній та етнографічній території не претендуючи ні на крихту чужої землі.

Першою значною акцією проти гітлерівців став напад сотні Давбежки-Коробки 7 лютого 1943 р. на містечко Володимирець. Гарнізон міста було роззброєно, захоплено в'язниць і всіх в'язнів звільнено. 22 лютого та ж сама сотня атакувала місто Бисоцьк. 28 березня 1943 року з чотирьох гарнізонів Рівного, Костополя, Межириччя і Березного, німці концентрують свої сили в районі м.Львівполя з ціллю розгромити підрозділ УПА, що квартирував у місті. Зазнавши значних втрат, німці змушені були відступити.

Велике значення для розгортання широкомасштабного повстанського руху на волинських землях відіграло поповнення їх лав українською поліцією, яка навесні 1943 року, майже у повному складі, із зброєю в руках вступила до підрозділів УПА, перед переходом ліквідовуючи німецьку владу в своїх станицях.

В березні 1943 року силами УПА контролюється територія від Крем'янця на півдні до Костополя і Сарн на північ, і від Личька до Межириччя з заходу на схід. З квітень місяць приєднується територія навколо Степанів на півночі Волині і на півдні райони навколо Шепетівки та Соляслава. В травні - від Ковеля на півночі і до Львівщини на півдні. Червень 1943 року ознаменується поширенням контролю УПА на західну Галичину (від Олевська на півночі і до Полононого на півдні), а також район від Корця до Володарська-Волинського з заходу на схід. Таким чином, великі простори волинських земель були під фактичним контролем УПА. Оккупанти

змушені були відступити в добре укріплені гарнізони великих міст, виходячи з них на зоройні або каральні операції лише сконцентрувавши значні сили. Крім того, автомобільні та залізничні транспорти підлягали постійній небезпеці. Волинь стала центром антифашистського партизанського руху.

Головним організаційно-структурним принципом створення УПА стала територіальна належність. УПА складалась з чотирьох груп: УПА-Північ (Рівненська і Волинська область), УПА-Південь (Тернопільщина, Хмельниччина і південь Вінницької області), УПА-Схід (північ Житомирщини і Київщини), УПА-Захід (Галичина, Буковина, Закарпаття). Кожна з груп ділилась на Воєнні Округи (ВО), а ВО на Тактичні Відтинки. В дисертації розглядається організаційна структура УПА діляч в межах Волині. УПА-Північ мала три ВО: ВО "Заграва" (північ Рівненської області), ВО "Турів" (Волинська область), ВО "Волинь-Південь" (південь Рівненської області та Крем'янецьчина). Військові Округи мали по декілька Тактичних Відтинків. Відтинок, звичайно об'єднував 3-5 куренів із сотнями, які входили в ці курені. Сотні склались із чет, які поділялись на рої. В рій входило 10-13 чоловік - чота складалась з трьох роїв (20-40 чол.) - сотня з трьох чет (100-120 чол.) - курінь з трьох сотень (300-400 чол.). Найвищою тактичною одиницею був курінь.

З метою поповнення лав УПА спеціалістами - військовими в лісах Волині діяли старшинські і підстаршинські школи. В дисертації детально розглядається навчальний процес в цих школах, предмети які вивчали курсанти, місце розміщення і їх спеціалізація.

На протязі 1943 року УПА стала однією з головних сил антифашистського руху на Волині. Саме від антифашистського руху

ЛІБ ім. В. Стефанишина
АН України

виникли українські повстанські формування на волинських землях. Провали широкомасштабних акцій гітлерівців, що намагались знищити УПА, підтверджували її життєздатність як сили українського антифашистського руху. Для прикладу можна привести великий бій між загонами ВО УПА "Турів" і німецькими карателями 24 липня 1943 року поблизу с. Туличів Турійського району Волинської області. В багатогодинному бою 500 німецьких карателів втратили 180 чоловік вбитими і 8 спалених вантажних автомобілів, після чого змушені були відступити під прикриття найближчого гарнізону. 8-9 вересня 1943 року загін українських повстанців, який нараховував 900 чоловік, прийняв бій із півторатисячним загonom гітлерівців поблизу с. Радоричі поблизу Ковеля. Німці на озброєнні мали панцирні автомобілі і танки. Їх наступ підтримував бронепоїзд. Незважаючи на чисельну перевагу і кращу озброєність, фашисти потерпіли поразку, втративши 208 чоловік вбитими. В липні 1943 року формування УПА провели 35 боїв із німецькими загарбниками, в серпні - 24 бої, у вересні - 15 боїв. За ці три місяці втрати УПА досягли 1.237 бійців, 5 тисяч чоловік загинувло серед цивільного населення. Німецькі втрати сягнули 3 тисяч чоловік. Таким чином можна твердити, що УПА являла собою реальну загрозу для фашистського окупаційного режиму і проявила себе як активна антифашистська сила. Українські повстанці контролювали територія площей до 150 тис. кв. км., на якій проживало 15 млн. населення. На кінець 1943 року лави повстанців зросли до 100 тисяч чоловік.

В третьому розділі - "національна політика ОУН-УПА і її роль в посиленні визвольної боротьби проти німецьких загарбників" - висвітлюється основні напрямки національної політики ОУН-УПА.

На підставі дослідженого матеріалу дисертант стверджує, що

лави УПА поповнювались представниками різних національностей і вилучали в себе не тільки українців але й росіян, білорусів, чехів, грузинів, євреїв, азербайджанців, узбеків, татар та інших народів населяючих СРСР та Східну Європу. Підтримка УПА багатонаціональним населенням України та народів інших країн значно посилила як військовий, так і ідеологічно-пропагандивний потенціал ОУН-УПА. Національна політика ОУН-УПА сприяла консолідації всіх народів України до антифашистської боротьби.

Важливим питанням національної політики ОУН-УПА, але наразі не вирішеним, стали українсько-польські відносини в роки війни. Суттєво до загострення взаємних стосунків спричинила політика гітлерівської Німеччини і Радянського Союзу. Найголовнішим роз'єднуючим питанням українсько-польських відносин стали претензії Польщі на Західну Україну, вважаючи її своєю невід'ємною територією, з чим, звичайно, не погоджувались українські незалежники. На превеликий жаль, такі протистояння між УПА та польськими формуваннями на Волині АК переросли в жорстоку, безкомпромісну боротьбу, в якій часто гинуло цивільне населення.

З наближенням радянсько-німецького фронту українські повстанці переорієнтували свої дії на боротьбу з радянською владою і радянськими військами.

Ведучи боротьбу за незалежність ОУН і УПА виступили, як прогресивні сили. У всі часи боротьба за національну незалежність у всіх народів світу завжди вважалась справедливою. А форми і засоби боротьби, з допомогою яких ОУН і УПА намагались досягнути Україні незалежність та суверенітет, цілком відповідали умовам і можливостям того складного часу. Через антифашистську боротьбу ОУН-УПА прагнули врятувати Україну від поневолення і в наслідок

цього досягнути державної незалежності. З погляду історичної перспективи обидві мети в кінцевому підсумку зливалися. УПА, не маючи допомоги ззовні, але опираючись на українських селян, робітників, інтелігенцію, перетворилась на потужну силу яка змусила рахуватись з собою Німеччину. Створення і діяльність УПА, як значної антифашистської сили, підкреслило антифашизм українців, і стало складовою частиною загальноукраїнського антифашистського руху опору.

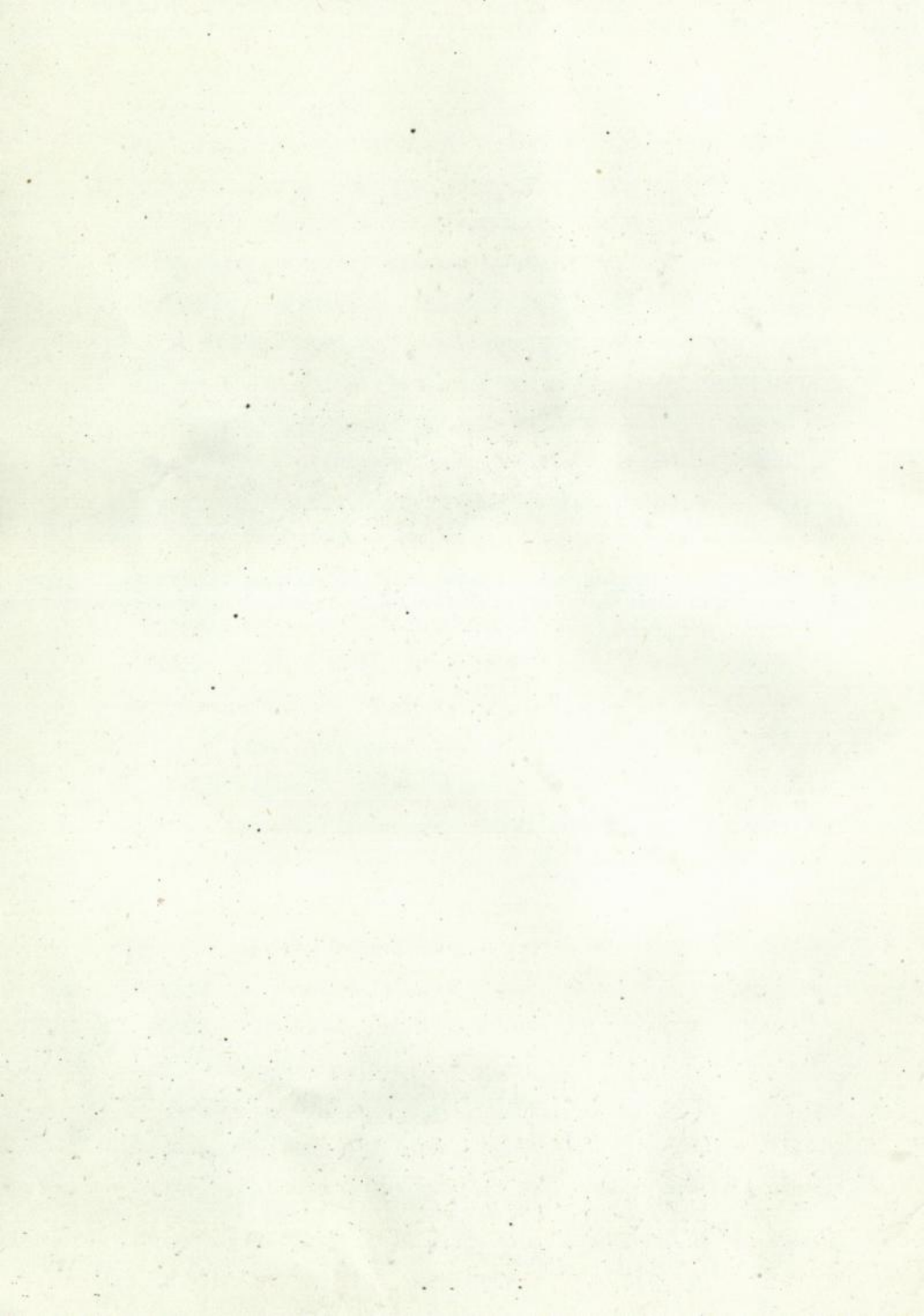
Положення дисертації відображені в таких роботах автора:

1. Розділ "Рівненщина в роки Вітчизняної війни 1941-1945 рр." - Книга Пам'яті України. Рівненська область, Львів, "Каменяр", 1994.
2. "Деякі форми навчальних занять по визначення історії Великої Вітчизняної та Другої світової війни в середній школі." - Тези доповіді на мімецьківській науковій конференції "Освіта і незалежна Україна". - Рівне, 1991.
3. "Деякі форми навчальних занять по визначення історії Другої світової війни у національній школі." - Тези доповіді на міхрегіональній науково-практичній конференції "Виховання учнівської молоді на ідеях миру в навчально-виховному процесі школи та ВУЗу". - Рівне, 1992.
4. "Українська Повстанська Армія та її роль в антифашистському русі на Волині". - Тези доповіді її регіональної науково-теоретичної конференції "Велика Волинь: минуле і сучасне". - Рівне, 1992.
5. "В рядах сопротивлення невооруженного населення". - Сборник статей научно-практической конференции проблемного совета "Российская федерация в годы Второй мировой войны" Министерства

- науки и высшей школы Российской Федерации и Пушкинского ВУРЭ ИВФ. - "Феномен единства народов России в годы Великой Отечественной войны". - Пушкино - С-Петербург, 1993.
6. "Українська Повстанська Армія і антифашистський рух на Волині і Поліссі". - Тези VI Всеукраїнської конференції "Історичне краєзнавство у відродженні духовності, культури, багатотомових національних традицій України." - Луцьк, 1993.
7. "Висвая школа Украины в годы Великой Оте́чественной войны". - Сборник трудов международной научно-практической конференции "Россия в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг." - Санкт-Петербург, 1995.
8. "Про національний склад Української Повстанської Армії в роки Другої світової війни". - Тези виступу на науковій історико-краєзнавчій конференції, присвяченій 50-й річниці перемоги над фашизмом "Волинь в Другій світовій війні та перші повоєнні роки." - Луцьк, 1995.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher.

154396



454396

AB 32.852